

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת פינחס תשע"ב

ימות המשיח

המשיח היא "כדי שיזכו לחיי העולם הבא", אבל צריכים לדעת שלא זה העיקר. העיקר הוא - עצם עבודת ה' שתהיה בשלמות בימות המשיח. "המלך המשיח... בונה המקדש, ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם. מקריבין קרבנות, ועושין שמיטין ויובלות, ככל מצותה האמורה בתורה". על הגר"א ז"ל מסופר, שסמוך לפטירתו, בשכבו על ערש דוי, הוא אחז בציציותיו ובכה. שאלו אותו תלמידיו: "מדוע רבינו בוכה? הרי בעוד זמן מועט ישב רבינו עם גדולי הצדיקים בגן עדן, ומי לא ישאף לזה!" אמר להם: "על דא קא בכינא, שעוזב אני את העולם הזה, שאפשר בעד כמה פרוטות לקיים בו מצנת ציצית, והולך אני לעולם שבעד כל הון אי אפשר לקיים בו אפילו מצוה אחת!" (עליות אליהו הערה קי"ז) מפני שהגר"א לא חיפש איך לקבל שכר, אלא איך להיות עובד ה', ועובד ה' אפשר להיות רק בעולם הזה, לא בעולם הבא. בעולם הבא מקבלים שכר, והקב"ה רוצה שנקבל שכר, אבל להיות עובד ה' - אפשר רק בעולם הזה, לא בעוה"ב. ובעולם הזה, הזמן שבו עבודת ה' תהיה בשלמות המירבית, בלי "נוגש ומבטל" ובלי מעכבים חיצוניים - הוא בימות המשיח.

ימות המשיח - עבודה לשם שמים

ענין זה, של שלמות העבודה בימות המשיח, שלא על מנת לקבל שכר, אלא רק כדי להיות עובדי ה', ניכר גם בדברי חז"ל על הפסוק שנאמר בקהלת, "וְזָכַר אֶת בּוֹרְאָיו בְּיָמֵי בְחֹרְתֵיךָ, עַד אֲשֶׁר לֹא יָבֹאוּ יְמֵי הַרְעָה, וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי בָהֶם חֲפִץ" (קהלת יב, א). "שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי בָהֶם חֲפִץ", אומרים חז"ל, "אלו ימי המשיח" (שבת קנא, ב). למה נקראים ימות המשיח "שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי בָהֶם חֲפִץ"? הרי אנו דוקא חפצים בימות המשיח, ומצפים להם! מסבירים חז"ל, שימות המשיח הם "שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי בָהֶם חֲפִץ", לפי "שאינ בהם לא זכות ולא חובה" (שם). מה פירוש "אין בהם לא זכות ולא חובה"? רש"י מסביר בהקשר לסוגיא (שם), שהכונה היא למצנת צדקה. בימות המשיח כולם יהיו עשירים, ממילא לא יהיו או "לא דבר לזכות בו, שכולם עשירים, ולא חובה - לאמץ לב ולקפוץ יד" (רש"י שם). לא נוכל עוד לקיים מצנת צדקה בימות המשיח. כך לפי רש"י. אבל הרמב"ן מסביר את הענין באופן נרחב יותר. "כי בימי המשיח לא יהיה פֶּאֶדָם חֲפִץ (כלומר: לא יהיו לו רצון ומשיכה לשום דבר), אבל יעשה בטבעו המעשה הראוי; ולפיכך אין בהם לא זכות ולא חובה, כי הזכות והחובה תלויים בחפץ" (רמב"ן דברים ל, ו). כיום יש לאדם בחירה, להיות צדיק, או ח"ו להיות ההפך מזה. בימות המשיח כבר לא תהיה הבחירה הזאת. כולם יהיו צדיקים בטבעם, ו"יתבטל יצרם בזמן ההוא לגמרי" (רמב"ן שם³). ממילא, לא יהיה הרבה שכר עבור שמירת המצוות בזמן ההוא. "אין בהם לא זכות ולא חובה". וכפי שהזכרנו: עבודת ה'

"אֵת קַרְבְּנֵי לְחֵמִי לְאִשִּׁי... תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ"

הגמרא אומרת: "בשעה שמכניסין אדם לדין (אחרי מותו), אומרים לו (בין שאר הדברים)... צִפִּיתָ לִישׁוּעָה?" (שבת לא, א) כלומר: האם ציפית לביאת המשיח ולגאולתן של ישראל? אם שואלים שאלה כזו בדינו של אדם, משמע שישנו חיוב כזה, לצפות לישועה. ובאמת, חיוב זה נזכר כבר ב"ג עיקרי האמונה: "אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח, ואף על פי שיתמהמה, עם כל זה אהיה לו בכל יום שיבוא". וכפי שדקדק הרב מבריסק, מרן הגרי"ז זצ"ל, שבעיקר זה - בשונה משאר העיקרים - לא די באמונה, שאמין בביאת המשיח, אלא צריך גם לצפות ולרצות שיבוא! זהו חלק מן העיקר הזה, וכפי שכתב הרמב"ם: "כל מי שאינו מאמין בו, או מי שאינו מחכה לביאתו... הוא כופר" (הלכות מלכים פ"א ה"א), כי חסר לו בעיקר האמונה. זהו ששואלים את האדם בדינו, "צפית לישועה". כי צריך גם לרצות את הישועה, ולצפות לה!¹

היכן נזכר החיוב זה, לצפות ולקוות לישועה? כמדומני שחיוב זה נרמז בפרשתנו. הקב"ה אומר למשה: "צו את בני ישראל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם, אֵת קַרְבְּנֵי לְחֵמִי לְאִשִּׁי רֵיחַ נִיחַחֵי תִשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ" (במדבר כח, ב). מה פירוש "תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב"? בפשטות, הכוונה היא שיש לשמור ולהקפיד שהתמידים יוקרבו יום יום כסדרם, שנים ליום, אחד בבקר ואחד בין הערבים. אבל לשמירה ישנה גם משמעות נוספת. "וְאָבִיו שָׁמַר אֵת הַדְּבָר" (בראשית לו, יא), פירוש רש"י - "היה ממתין ומצפה מתי יבוא" (וע"ש שהביא דוגמאות נוספות לכך, ששמירה נוספת לפעמים במובן של צפיה). אם כך, גם "תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ" ניתן לפרש במובן של צפיה. פירושו של הפסוק יהיה לפי זה כך: גם בזמן שאינכם יכולים להקריב את התמיד, כי המקדש חרב ואי אפשר להקריב קרבנות בפועל, לפחות שתשאר השאיפה להקריב. לפחות "תשמרו" - תצפו - להקריב לי במועדו". זה, אולי, המקור בתורה לחובה של "צפית לישועה"².

ימות המשיח - עבודת ה' ללא הפרעות

והנה, הצפיה לישועה צריכה להיות לא רק בגלל הטובות הגשמיות שיהיו בזמן הגאולה - למרות שגם זה יהיה (עי' רמב"ם הלכות תשובה פ"ח ה"ז) - אלא בעיקר בגלל הטובה הרוחנית שתהיה אז. הרמב"ם הרי אומר, "לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם... ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויין בתורה ובחכמתה, ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא" (שם הלכות מלכים פ"ב ה"ד). בימות המשיח יהיה לנו שקט, ונוכל ללמוד תורה ולקיים מצוות בהרוחה. אמנם הרמב"ם כותב, שהטובה הגשמית שתהיה בימות

ע"י שאר הנביאים, מגיעות אלינו פָּאור שעובר דרך זכוכית צבעונית, שאז יש שינוי בצבע האור שמגיע אלינו. לעומת זאת, נבואתו של משה רבינו מגיעה אלינו פָּאור שעובר דרך זכוכית לבנה ("אספקלריה המאירה"), שהאור עובר דרכה בלי שום שינוי.⁶

ממה נובע ההבדל הזה? הבדל זה נובע מכך, שמשה רבינו הוא "עֵנֵן מְאֹד מְפֹל הָאֲדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (במדבר יב, ג) - "וְנִתְּנָנוּ מֶה". ענוה מופלגת זו הופכת אותו לחסר עצמיות לחלוטין, כזכוכית חסרת צבע, ועל כן הנבואה עוברת דרכו בדיוק כפי שנמסרה לו. "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות יט, ו), לא פחות ולא יותר (רש"י שם). אין אצלו תוספות ושינויים. לעומת זאת, שאר הנביאים לא הגיעו למדרגת ביטול העצמיות באופן מוחלט כמו משה רבינו, ממילא הם קולטים את נבואתם דרך מידותיהם, ועל כן היא מגיעה אלינו שלא בצורתה המקורית.⁷ משל למה הדבר דומה? לשני יהודים שנכנסו לבקר בבית מדרש מסויים, ונתבקשו אח"כ לתאר את מה שראו. זה מספר שראה ארון קודש וחלונות וסטנדרים, וזה מספר שראה תלמידים יושבים ולומדים. ממה נובע השוני? מזה שכל אחד "נתפס" לראות את מה שעניין אותו יותר על פי מידותיו. שני תיאורים שונים לחלוטין - ושניהם אמת! כך גם בענין הנבואה: כל נביא קולט את מראָה הנבואה דרך כוחות הנפש שלו, וכשהוא מוסר את נבואתו - הנבואה "עוברת" דרך עצמיותו ומושפעת ממנה.⁸ זהו שאמרו חז"ל: "סגנון אחד עולה לכמה נביאים, ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד"⁹ (סנה' פט, א). מראה הנבואה נראה לכל הנביאים באופן שווה, אבל מקבל ביטוי שונה אצל שני נביאים שונים שמספרים מה ראו^{10,11}. עד כדי כך, שאם מוצאים שני נביאים מתנבאים בלשון זהה לגמרי, יש להסיק מכך שנביאי שקר הם, וְתִאֲמָוּ בִּינֵיהֶם אֵת "נבואתם" (שם) [כמו בהלכות עדות, שגם שם, אם שני עדים מעידים בלשון מכוונת לגמרי, יש לחוש שעדי שקר הם, ולפסלם (שו"ע חו"מ ס"ו כ"ח סע"ו)].

גדר נבואתו של בלעם הרשע

חוץ מהבדל זה - שנבואתו של משה רבינו היא באספקלריה המאירה (לא מושפעת מעצמיותו), ונבואתם של שאר הנביאים היא באספקלריה שאינה מאירה (מושפעת מעצמיותם) - קיים גם הבדל נוסף בין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים, כבר בְּמִרְאֵה הנבואה המקורית שמראים להם. המראה שרואים שאר הנביאים, הוא בבחינת "חידות" - דבר בלתי ברור שטעון פיענוח. מה שאין כן משה - הוא רואה נבואה ברורה, ו"מִרְאֵה, וְלֹא בְּחִידוֹת" (במדבר יב, ח).¹²

מדרגת נבואה מיוחדת זו של משה רבינו, נובעת, כמובן, ממעלתו המיוחדת על פני שאר הנביאים. חוץ מזה, מסירת התורה במדרגת נבואה זו היא חיונית לצורך העברת התורה מה' לישראל באופן מדוייק. לו היתה נבואתו של משה במדרגה של "חידות", היה מקום לטעון, אולי לא הבין משה במדוייק את דברי ה'. [למשל, אולי ה' לא אמר "לא תבשל גדי בְּחֵלֶב אִמּוֹ" אלא "בְּחֵלֶב אִמּוֹ", ומשה לא הבין נכון את כוונת ה']. לכן מקבל משה את נבואתו ב"מִרְאֵה וְלֹא בְּחִידוֹת", כדי שלא יהיה מקום לטעון שטעה בהבנת הנבואה. הוא רואה דברים ברורים, בלי שיצטרך לפענח שום דבר.¹³

ושמירת המצוות בימות המשיח תהיה לשם שמים, לא כ"כ לשם שכר.

זהו בעצם המצב, שהקב"ה רצה שהעולם יהיה בו. לפני חטא עץ הדעת, "האדם היה עושה בטבעו מה שראוי לעשות כפי התולדת, כאשר יעשו השמים וכל צבאם, פועלי אמת שפעולתם אמת, ולא יִשְׁנוּ את תפקידם, ואין להם במעשיהם אהבה או שנאה. (אין להם שום רצון או דחיה לפעולה מסויימת או לדבר מסויים). ופרי האילן הזה (=עץ הדעת) היה מוליד הרצון והחפץ, שיבחרו אוכליו בְּדַבָּר או בְּהִפְכוֹ לטוב או לרע, ולכן נקרא 'עץ הדעת טוב ורע', כי הדעת יִאֶמַר בלשונו (לשון הקודש) על הרצון " (רמב"ן בראשית ב, ט. וע"ש שהביא כמה ראיות לכך ש"דעת" פירושה רצון). 'עץ הדעת טוב ורע' פירושו אפוא, שהיה העץ מוליד באוכליו רצון לטוב ולרע, מה שלא היה בהם קודם. בימות המשיח נחזור אפוא למצב "אשר היה קודם חטאו של אדם הראשון, שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות, ולא היה לו ברצונו דבר וְהִפְכוֹ" (רמב"ן דברים ל, ו). אמנם במצב כזה - כשאדם כמעט מוכרח לבחור בטוב - לא מגיע לו הרבה שכר על בחירתו, אבל מצד שני, זהו המצב הרצוי יותר, להיות בוחר בטוב באופן טבעי, כפי שהיה אדם הראשון קודם החטא. לכן בימות המשיח - בעולם המתוקן - נחזור למצב זה. לעשות את רצון ה' באופן טבעי.

עצת הנחש היתה "וְהִיִּיתֶם פְּאֻלִּים"⁴, ולא שהאדם יבטל עצמו לאלקים. אבל לא זהו המצב הרצוי. המצב הרצוי הוא, שנשאף לבטל את עצמנו כלפי הקב"ה, כמו שאומרת המשנה: "עשה רצונו כרצונך... ובטל רצונך מפני רצונו" (אבות פ"ב מ"ד). לא להרגיש שהקב"ה רוצה כך ואני רוצה אחרת, הקב"ה מתנגד לדבר פלוני ואני לא כ"כ מתנגד. אלא להפך, להתבטל לגמרי כלפי הקב"ה. לשאוף ל"וְהִיִּיתֶם פְּאֻלִּים", אך לא במוכן של הנחש, אלא שהרצון שלנו יתבטל לרצון ה', וממילא - נעשה את רצון ה' באופן טבעי, כי רצונו יהיה כרצון ה'.

גדול הענוים הוא גדול הנביאים

מי שהגיע להתבטלות מוחלטת כזו לרצון ה', הוא משה רבינו. משה אומר על עצמו ועל אהרן, "וְנִתְּנָנוּ מֶה" (שמות טז, ז). מה פירוש "וְנִתְּנָנוּ מֶה"? - שאין לנו שום עצמיות, ואיננו נחשבים לכולם.⁵ דוד המלך אומר על עצמו: "וְאֶנְכִי תוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ" (תהלים כב, ז). תולעת - בריה חלושה מאוד, ובכל זאת יש לה כח לעשות משהו. אברהם אבינו היה עוד יותר עניו, ואמר: "אֶנְכִי עֶפֶר וְאֶפְרָ" (בראשית יח, כז). עפר הוא חסר כל ערך וחשיבות, אינו יכול לעשות כלום, אך בכל זאת, יש לו ממשות. אבל משה אומר "וְנִתְּנָנוּ מֶה". אפילו ממשות אין לנו. אין לנו שום רצון עצמי משלנו, חוץ מרצון ה'.

ענין זה, שמשה רבינו היה חסר כל עצמיות, הוא עומק דברי חז"ל שאמרו, "כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה" (יבמות מט, ב). ודאי יש ענינים נסתרים בזה, אבל באופן פשוט נראה, שביאור הענין הוא כך: כשאור עובר דרך זכוכית שקופה, הוא עובר פחות או יותר ללא שינוי. נכנס לְבָן ויוצא לְבָן. לעומת זאת, כשהאור עובר דרך זכוכית צבעונית, מתקבל אור צבעוני, כפי גוון הזכוכית שְׂדָרְפָה עבר האור. כך גם בענין הנבואה: הנבואות שנמסרות לנו

שישלוט בדמשק...), שמח כשאסאד שמח, עצוב כשאסאד עצוב, וע"י זה היה מנסה לבצע את משימתו. והנה, גם אם יצליח אותו מרגל להתחזות לידידו הטוב של הנשיא הסורי, אבל דבר אחד ודאי לא יצליח לעשות: הוא לא יצליח לשכנע את הנשיא הסורי, שהוא (המרגל), הוא הוא נשיא סוריה! לכל היותר יצליח לשכנע את נשיא סוריה, שהוא ידידו הטוב ביותר, אבל לא יותר מכך. עד כדי כך אסאד אינו טיפש, לחשוב שהמרגל - זה הוא לא יחשוב.

כך במרגל בשר ודם. אבל היצר הרע אינו מתנהג כך. ליצר הרע שיטה מתוחכמת הרבה יותר. הוא לא רק מתחפש לאיש זר שאוהב אותך, כמו שכתב ה"חובות הלבבות", אלא מתחפש אל יך! אתה מרגיש "אני רוצה", בעוד שהאמת היא שזה לא אתה רוצה, אלא הוא רוצה. זהו מרגל גרוע יותר מכל מרגל שבעולם, וצריך ללמוד ולהבין שזהו מרגל, ולא אתה. הרצון האמיתי של הנשמה הוא לעבוד את ה', ולחזור לשמים נקיה, כמו שהיתה קודם שירדה משם. צריך להבין, שמה שאתה באמת רוצה, זה מה שההלכה רוצה ממך, ולא מה שהיצר הרע רוצה ממך.

הרמב"ם הרי אומר, "מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש... מכין אותו עד שיאמר רוצה אני, ויכתוב הגט, והוא גט כשר" (הלכ' גירושין פ"ב ה"כ). ושואל הרמב"ם: מה יעזור שתכה אותו עד שיאמר "רוצה אני"? הרי האמת היא שהוא לא רוצה! ואיזה ערך יש לאמירת "רוצה אני" שבאה בכפייה? אומר הרמב"ם כך: האמת היא, שכל אדם רוצה לנהל את חייו על פי התורה, אלא שהיצר מפריע לפעמים לרצון הזה להתגלות. ממילא, אם ההלכה מחייבת אדם מסויים לגרש את אשתו והוא מסרב לעשות זאת, וע"י הכאת בית דין הוא כבר אומר "רוצה אני", אין זו אמירה מן השפה ולחוץ, אלא גילוי רצונו הפנימי והאמיתי של האדם, ולכן זה מועיל (רמב"ם שם). אינני יודע אם הרמב"ם התפון לכל יהודי, או רק ליהודים שבאופן כללי ידוע שהם רוצים לקיים את התורה, אבל בפשטות כונתו לכל יהודי. כל יהודי רוצה בעצם לעשות את רצון ה', אלא שיצר הרע מתגבר עליו. יש מי שיצרו מתגבר עליו יותר, ויש מי שיצרו מתגבר עליו פחות, ואצל יהודי זה - היצר הרע התגבר עליו והסיתו שלא לשמוע לבית דין ולא לגרש את אשתו. ממילא, ברגע שהוא שומע לבית דין, הוא לא אנוס. אלא רוצה באמת לגרש את אשתו. זהו הרצון האמיתי שלו.

מה שהנשמה שלנו שואפת לעשות, זה הרצון האמיתי שלנו. זה מה שיהיה בימות המשיח, כשנהיה פטורים קצת מהיצר הרע. אז תתגלה השאיפה האמיתית שלנו, להיות דבוקים בקב"ה, ולעשות רצונו בלבב שלם.

חז"ל אמרו, "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים - אינו רואה בשמחתה" (תענית ל, ב). אנו צריכים להרגיש שהמקדש חסר לנו, קרבת אלוקים שהיתה לנו בזמן הבית, הנבואה, מלכות בית דוד, וסנהדרין הגדולה שיושבת בלשכת הגזית, כל אלו חסרים לנו היום. מי שמתאבל על זה שחסרה לו קרבת אלוקים, ומשתדל להיות קרוב לאלוקים, משתדל להאמין בה' בכל כוחו, ומתאבל על מה שחסר בעקבות החורבן, זוכה ורואה בשמחת ירושלים במהרה בימינו, אמן.

כמו כן, לו היתה נבואתו של משה רבינו באספקלריה שאינה מאירה, היה מקום לבעל דין לטעון, אולי ח"ו התורה לא נמסרה לנו ע"י משה בדיוק כפי שְקִבְלָהּ מפי השכינה. לכן מסר הקב"ה את תורתו ע"י משה רבינו, שנתנבא באספקלריה מאיר, כדי שלא יהיה מקום לטענה כזו. הנבואה "עוברת" דרך משה ללא שינוי, פָּאור שעובר דרך זכויות לבנה ושקופה לחלוטין.

זהו גם הביאור בדברי חז"ל שאמרו, "וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל קְמֻשָׁה" (דברים לד, י), "בישראל לא קם, אבל באומות העולם קם. ואיזה נביא היה להם כמשה? - זה בלעם בן בעור" (במדבר יד, כ). מה הפשט בזה? וכי בלעם הרשע היה נביא גדול כמשה רבינו, ח"ו?! הרי בלעם הוא טמא שבטמאים, ומשה רבינו הוא קדש קדשים! איך אפשר בכלל להשוות ביניהם? התשובה היא, שבלעם לא היה במדרגתו של משה רבינו ח"ו. בלעם היה שווה למשה רק בכך, שגם לו ניתנה נבואה ברורה, ללא צורך בפענוחים - "וּמְרָאָה, וְלֹא בְּחִידָת" ¹⁴. למה קיבל בלעם נבואה במדרגה כזו, שלא זכו לה כל הנביאים חוץ ממשה רבינו? - כי בלעם הרשע, לעומק שפלותו, אם יתנו לו נבואה שמשמעותה היא שצריך לברך את ישראל, והוא יקבל אותה במדרגה של "חידה" שזקוקה לפענוח, אין שום סכוי שיבין אותה במשמעות כזו. הוא יפענח את החידה דוקא למשמעות הפוכה. ממילא, אם רוצים לחלץ מפיו ברכה לישראל ולא קללה, מוכרחים לתת לו דבר ברור, כמו למשה רבינו ¹⁵. זוהי כוונת דברי חז"ל, שבלעם היה נביא במדרגתו של משה רבינו. שניהם קבלו נבואה ברורה. אלא שמה שקבלה מפני מעלתו, ובלעם - מפני שפלותו ופחיתותו, שלא יעות ויקלקל את משמעות הנבואה שקבל (שו"ת מהרי"ל דיסקין, בכתבים שבסוף ח"ב. הובאו דבריו ב"אבי עזרי" הלכ' יסודי התורה פ"ז ה"ו).

היצר הרע - מרגל מתוחכם

והנה, אנו - ודאי שלא שייך שנהיה כמשה רבינו. אבל שייך להשתדל להיות כמשה עד כמה שאפשר. להשתדל להכניע את דעתנו לרצון ה', ולבטל את דעתנו מפני דעת עליון. גם זה כלול בצפייה שלנו לימות המשיח, להכין את עצמנו למצב שיהיה אז. שלא יהיו לו רצונות מנוגדים לרצון ה', אלא שרצונו יהיה כרצון ה'.

המפריע הגדול לענין זה, הוא היצר הרע. ה"חובות הלבבות" הרי אומר על היצר הרע: "בן אדם! ראוי לך לדעת, כי השונא הגדול שיש לך בעולם הוא יִצְרָךְ הַנְּמָסֶךְ בכוחות נפשך... אתה יִשָּׁן לו והוא עֹר לך, ואתה מתעלם ממנו והוא אינו מתעלם ממך. לְבֶשׁ לך בגדי הידידות (=הוא מתחפש ומתראה לך כידיד), וְעֵדָה עֵדֵי האהבה לך (=הוא מתקשט לפניך כאילו הוא אוהבך)" (שער יחוד המעשה פ"ה), אבל האמת היא שהיצר הרע הוא "השונא הגדול שיש לך בעולם" ¹⁶, ואינו אלא מתחזה לאוהב שלך. כך אומר בעל "חובות הלבבות".

ונראה לעניות דעתי, שה"חובות הלבבות" לא מיצה את הענין עד הסוף. נסביר את הדבר בעזרת משל: אם היינו שולחים מרגל למדינה כלשהי, למשל לסוריה, כדי לעמוד על סודות הצבא הסורי, מה היה עושה המרגל? - היה משתדל להראות עצמו כידידו הטוב של הרמטכ"ל הסורי, או של אסאד, (או של מי

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. וכתב בסידור היעב"ץ, דבברכת "את צמח דוד עבדך", כשאומר "כי לישועתך קוינו כל היום", "תכוין שאתה מצפה לישועה קרובה בכל יום, כדי לידע מה להשיב פתגם כשיכניסוך לדין וישאלוך, ולא תגמגם" (וכן מובא ב"שלמי צבור" למהרי"ט אלגאזי, בסידור "אוצר התפלות", ועוד).
2. ועי' גם מה שכתב הסמ"ק (מצוה א'), שמקור חיוב זה הוא במצות "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" (שמות כ, ב).
3. ועל כל פנים, גם אז תהיה עוד איזו בחינה של בחירה ונסיון במדרגה דקה וגבוהה, כפי שהיתה לאדם הראשון בגן עדן, שבגללה חָטָא בְּחַטָּא עֵץ הַדַּעַת (עי' מכתב מאלהיהו"ח"ב עמ' 147-148).
4. בש"ך (יו"ד סי' רע"ו ס"ק י"ב) כתב ששם זה אינו קדוש, ומותר למחקו (ומקור דבריו במס' סופרים פ"ד ה"ד). וכ"כ בהגה' רע"א (יו"ד שם סע' ט'). וכן משמע באונקלוס ובתרגום יב"ע. ואולם ברש"י משמע שהוא קודש (ודבריו הם ע"פ מדרשי חז"ל). ולכן יש מהפוסקים שכתבו לקדש שם זה מספק (עי' קול יעקב - לבעל "כף החיים" - יו"ד סי' רע"ו אות מ"א).
5. אף שגם את אהרן כלל עמו בזאת הבחינה, זהו מפני שתלונת בני ישראל היתה על שניהם [מי יתן מותנו ביד ה' בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁבְתֵנוּ עַל סֵדֶר הַבְּשָׂר בְּאֶרְצוֹנוֹ לָחֵם לְשִׁבְעָה, פִּי הוֹצֵאתָם אֶתְנוֹ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהַמִּית אֶת כָּל הַקָּהָל הַזֶּה בְּרָעַב" (שמות טז, ג)], ולכן הַשִּׁיבָם מִשָּׁה בְּלִשׁוֹן רַבִּים, וְכָלל גַּם אֶת אֶהֱרֹן עִמּוֹ - וְנִחַנְנוּ מֵהָ" - אבל העיקר בְּזֹאת הַמְדְרָגָה הַנּוֹרָאָה הִיא הוּא לְבַד (נפש החיים שער ג' פי"ג).
6. עי' פירוש המשנה לרמב"ם (כלים פרק ל' משנה ב') שכתב: "אספקלריא - הוא המכסה אשר יַעֲשֶׂה לראות מאחוריו, והוא אצלי מילה מורכבת, 'ספק' רא"ה'. וזה שְׂיִרְאָה אחורי המכסה - שהוא מזכוכית או מן דבר ספירי (=שקוף) - לא יִרְאָה במקומו האמיתי, כמו שהתבאר בחכמת המבטים, וכן לא יִרְאָה על שיעורו האמיתי. ויקראו החכמים המכסה הבהיר מאד אשר לא יסתיר דבר מאחוריו, אספקלריא המאירה", ועי' שם מה שכתב בענין משה רבינו. ועי' גם בשמונה פרקים לרמב"ם, פרק שביעי.
7. זהו שאמרו חז"ל: "משה נתנבא ככה אָמַר ה', והנביאים נתנבאו ככה אָמַר ה'. מוסיף עליהם משה, שנתנבא בְּלִשׁוֹן זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוְּהָ" (הובא ברש"י במדבר ל, ב). "פֶּה אָמַר ה'" פירושו - כך אמר ה' ב כל לו ו ת הענין ("פה" - "כמו"). ואילו "זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוְּהָ ה'" פירושו - כך אמר ה' ב ד י ו ק. כי משה קולט את דבר ה' בלי שיעבור דרך מידותיו, ואילו שאר הנביאים קולטים אותו דרך מידותיהם.
8. ולכן, בימי יאשיהו, כשרצו לדרוש את ה', וחששו שדברי הנבואה שישמעו מן הנביא לא יהיו טובים, מבואר בגמ' שפנו אל חולדה הנביאה (מל"ב כב, יג-יד) ולא אל ירמיהו, [שגם הוא היה באותו זמן, והיה גדול מחולדה הנביאה], "מפני שהנשים רחמניות הן" (מגילה יד, ב). ובאר ב"פרי צדיק" (פרשת מטות אות ב'), שזהו מן הטעם הנזכר כאן למעלה, שהנביא משפיע על אופי הנבואה על פי כוחות הנפש שלו, ולכן פנו אל חולדה, כדי שהנבואה תתפרש על ידה באופן רחמני יותר. [אך עי' מהרש"א (שם) שפירש, שודאי לא סברו שתשתנה הנבואה לטובה מפני שנשים רחמניות הן, אלא סברו שתבקש עליהם רחמים לשנות הגזרה מרעה לטובה].
9. וגם אצל החכמים, [שהם עדיפים מן הנביאים (ב"ב יב, א)], מצוינו, שלכל אמורא היה סגנון דיבור משלו (עי' תוס' כתובות ב, ב ד"ה פשיט).
10. וזהו שתיקנו לומר בברכת ההפטרה, "אשר בחר בנביאים טובים, ורצה בדבריהם הנאמרים באמת". דקשה לכאורה, מה שייך לומר על דברי הנביאים "ורצה בדבריהם"? והרי דבריהם הם דברי ה' בעצמו שנאמרו להם! אלא שהנביא מעבד ומבטא את הנבואה כפי סגנונו, ועל כן אנו אומרים "ורצה בדבריהם הנאמרים באמת". היינו, שנרצית לפניו ית' הנבואה כפי שסיגן אותה הנביא על פי כוחות נפשו. [וזהו מפני שהקב"ה בחר ב'נביאים טובים', שכוחות נפשם הם טובים וישרים, לפרש את מראה הנבואה באופן שיהיה רצוי לפניו ית'].
11. וכן חלום, הוא אחד ממששים לנבואה (ברכות נז, ב), ובכל זאת - כל החלומות הולכים אחר הפה (שם נה, ב), ופתרונם מושפע מרוח הפותר.
12. וכתב הרמב"ן (שמות ו, יא), שזהו מה שהתורה אומרת תמיד, "וידבר ה' אל משה ל' אמר". "כי מלת 'לאמר' [באה] להורות על בירור הענין בכל מקום. וידבר ה' אל משה באמירה גמורה, לא אמירה מסופקת, ולא ברמז דבר. ולכן יתמיד זה בכל התורה, כי נבואת משה פה אל פה ידבר בו ולא בחידות".
13. ובאמת, שאר הנביאים לא נצרכו למדרגה זו, כי לא נאמרו על ידם שום מצוות והלכות, [כדאיא בחז"ל: "אלה המצוות (ויקרא כז, לד) - שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה" (יומא פ, א)], כי אם דברי תוכחה והוראות שעה והעתידות הבאות עליהם (עי' "גור אריה" במדבר ל, ב).
14. כ"כ הרמב"ן בפירושו לתורה (במדבר כד, א) ורבינו בחיי (שם, ד), ע"ש.
15. ולכן אמר בלעם לבלק: "הַתִּיַצֵּב פֶּה עַל עֵלְתֶךָ, וְנֶאֱנֹכִי אֶקְרָה פֶּה" (במדבר כג, טו). היינו, שרצה שהקב"ה יתגלה אליו בנבואה שהיא בבחינת "פה", ולא בנבואה ברורה (עי' בהערה 7 לעיל), כדי שיוכל לפרש את הנבואה במשמעות הרצויה לו ("פרי צדיק" פרשת מטות אות ב').
16. ועי' בגמרא (סוכה נב, א), ששבעה שמות יש לו ליצר הרע, ואחד מהם הוא "שונא". [ושבעה שמות אלו הם כנגד שבע מדרגות של טומאה שהיצר עלול לטמא בהן את האדם (כפי ענין החטא), וכנגדן יש שבעה מדורים בגיהנם להעניש בהם את ההולכים אחר היצר, כל אחד לפי מדרגת חטאו וטומאתו (זוהר ח"ב רסג, א)].